

Anna Malina

Akademia Ekonomiczna w Krakowie

OCENA STOPNIA ZRÓŻNICOWANIA WARUNKÓW PRACY W POLSCE NA TLE KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ

1. Wstęp

Jednym z podstawowych problemów jednoczącej się Europy jest polityka zatrudnienia. Zasadniczym celem oraz wyzwaniem gospodarek europejskich jest tworzenie nowych miejsc pracy. Jest to wyzwanie równie ważne w Europie Zachodniej, co Środkowej i Wschodniej.

Konsekwencją rozszerzenia Unii Europejskiej w 2004 r. było zwiększenie bezrobocia w ujęciu globalnym. Wysoka przeciętna stopa bezrobocia w UE oraz jego niepokojąca struktura (wysokie bezrobocie wśród młodego pokolenia oraz wydłużanie się okresu pozostawania bezrobotnym) to zjawiska, które stanowią poważne zagrożenia dla zrównoważonego rozwoju, w każdym z jego wymiarów (społecznym, ekonomicznym oraz politycznym). Sytuacja w Polsce jest jeszcze bardziej skomplikowana, bezrobocie jest tu bowiem najwyższe wśród krajów rozszerzonej Unii (stopa bezrobocia w Polsce w 2005 r. wyniosła 18%, przy średniej dla UE 25 równiej 8,7%), wskaźniki zatrudnienia należą zaś do najniższych w Europie (52,8% w Polsce wobec 63,8% dla Unii)¹.

Mając na uwadze skalę bezrobocia w krajach Unii Europejskiej, zwłaszcza w krajach ostatniego rozszerzenia, oraz migracje zarobkowe ludności z krajów Europy Środkowej i Wschodniej, istotnego znaczenia nabiera problem nie tylko miejsc pracy, lecz także zapewnienia odpowiednich warunków oraz bezpieczeństwa i higieny pracy. Problematyka ta jest ważna z punktu widzenia zarówno zdrowia społeczeństwa, jak i realizacji zobowiązań pracodawców do zapewnienia odpowiednich warunków pracy zgodnych z obowiązującymi normami oraz wymogami Międzynarodowej Organizacji Pracy [Rzepecki 1999; Wyka 2001; Świątkowski 2004].

¹ Eurostat Yearbook 2005.

Znaczenie problematyki warunków i bezpieczeństwa pracy w ujęciu zarówno lokalnym, jak i globalnym wynika ponadto z przyjętych przez Strategię lizbońską celów dotyczących [Annual Review...]:

- 1) ograniczenia czasu pracy oraz skrócenia czasu pracy kobiet,
- 2) wskaźnika zatrudnienia kobiet (60% w 2010 r.),
- 3) wskaźnika zatrudnienia starszych pracowników,
- 4) warunków płacowych związanych z dyskryminacją kobiet,
- 5) bezpieczeństwa i higieny pracy.

Podstawowym celem pracy jest zbadanie i ocena stanu warunków i bezpieczeństwa pracy w Polsce w porównaniu z krajami Unii Europejskiej.

Ocena warunków pracy oraz śledzenie zmian w zakresie bezpieczeństwa pracy dają podstawy do podejmowania działań i prowadzenia odpowiedniej polityki w dziedzinie poprawy warunków i bezpieczeństwa pracy zgodnej z wymogami i standardami Unii Europejskiej.

2. Podstawowe wskaźniki charakteryzujące warunki pracy

Warunki pracy to zespół czynników występujących w środowisku pracy, związanych z wykonywaniem i realizacją pracy. Badania w zakresie warunków pracy obejmują takie zagadnienia, jak: organizacja i czas pracy, bezpieczeństwo i higiena pracy, wynagrodzenia za pracę (zarobki, płace), niezdolność do pracy oraz choroby zawodowe [Gasińska 1997; Głębicka 2005].

Warunki pracy charakteryzowane są za pomocą zmiennych informujących o (zob. np. [Kryńska 2004]):

- czasie pracy (średnia liczba godzin przepracowanych w ciągu tygodnia na jednego pracownika; udział pracujących w pełnym i niepełnym wymiarze czasu pracy; udział kobiet wśród pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy itp.),
- relacjach płacowych (średnie wynagrodzenia za pracę: miesięczne lub tygodniowe; stawki dzienne, godzinowe; relacje płac kobiet i mężczyzn itd.),
- bezpieczeństwie pracy (wskaźniki wypadkowości, wypadki ciężkie oraz śmiertelne; wskaźniki pracujących w warunkach zagrożenia czynnikami szkodliwymi dla zdrowia, wpływ pracy na zdrowie),
- niezdolności do pracy (liczba dni niezdolności do pracy z powodu wypadków przy pracy oraz chorób zawodowych; wskaźniki niepełnosprawności z tytułu wypadków przy pracy).

3. Warunki i bezpieczeństwo pracy w zjednoczonej Europie

Prowadzone badania w zakresie warunków i bezpieczeństwa pracy w Polsce i krajach Unii Europejskiej dotyczyły kilku spośród wymienionych zagadnień², a

² Badania uwarunkowane były przede wszystkim zakresem dostępnych i porównywalnych danych dla poszczególnych krajów Unii Europejskiej bądź grup krajów.

mianowicie: czasu pracy, relacji płacowych, zatrudnienia kobiet, zatrudnienia starszych pracowników oraz wypadków przy pracy.

Czas pracy

W tabeli 1 zamieszczono dane dotyczące średniego czasu pracy przypadającego na 1 pracownika w wybranych krajach UE. Z danych w tab. 1 wynika, że zróżnicowanie krajów Unii pod względem czasu pracy jest duże. Dotyczy to zarówno krajów dawnej piętnastki, jak i nowych członków Unii. O ile w latach 1995 i 2002 średni tygodniowy czas pracy na 1 pracownika w grupie krajów piętnastki i krajów kandydujących do Unii był zbliżony, o tyle w 2004 r. zaobserwować można wyraźną różnicę między tymi grupami krajów. Mimo że w 2004 r. znacznie wzrosła średnia czasu pracy zarówno w krajach piętnastki, jak i krajach, które przyłączyły do Unii, to jednak średni tygodniowy czas pracy przypadający na jednego pracownika w krajach ostatniego rozszerzenia jest znacznie wyższy niż w krajach piętnastki.

Tabela 1. Liczba godzin pracy w tygodniu na 1 pracownika w wybranych krajach UE w latach 1990-2004

Kraj	1990	1995	2002	2004	Kraj*	1995	2002	2004
Austria	-	35,4	35,3	42,4	Polska	40,4	40,6	41,5
Belgia	33,7	36,2	33,4	39,1	Czechy	-	-	41,3
Francja	39,9	39,9	38,3	38,9	Cypr	40,2	40,0	40,4
Grecja	42,0	41,0	41,0	40,9	Litwa	37,2	38,3	39,4
Hiszpania	36,7	36,0	35,5	40,4	Łotwa	40,8	41,4	42,6
Holandia	40,8	39,3	38,4	38,8	Estonia	34,0	34,5	41,1
Irlandia	35,4	38,6	37,1	39,2	Malta	38,0	37,0	40,6
Niemcy	39,3	38,5	-	39,8	Słowacja	35,0	34,0	40,5
Szwecja	35,7	35,7	36,2	38,9	Słowenia	40,7	35,1	41,7
W. Brytania	40,5	40,3	40,0	42,7	Węgry	-	-	40,8
Włochy	39,3	39,4	39,1	39,2	EU 10	38,3	37,6	41,1
EU 15	38,3	38,2	37,4	40,2				

* Dla większości krajów, które weszły do UE w 2004 r., brakuje danych przed 1995 r.

Źródło: roczniki statystyki międzynarodowej z lat 1997-2003 oraz [EU Labour... 2005].

Zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu pracy

Z publikowanych danych wynika, że w krajach, które zostały nowymi członkami Unii w 2004 r., niski odsetek pracujących stanowią osoby pracujące w niepełnym wymiarze czasu pracy (7%). Dotyczy to zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Udział zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy w krajach dawnej piętnastki wynosi blisko 20% ogółu pracujących (przeważają tu głównie kobiety), natomiast w Polsce udział ten jest prawie dwukrotnie niższy (10,8%). W przeciwieństwie do krajów Europy Zachodniej, w Polsce mało kobiet pracuje w niepełnym wymiarze (wskaźnik zatrudnienia 6%), podczas gdy w Europie Zachodniej wskaźniki te są wysokie (20-30%). Najwyższe wskaźniki zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy ma Holandia (kobiety: 49%, mężczyźni: 17,3%), najniższe zaś – Słowacja (kobiety: 2%, mężczyźni: 0,8%). W Polsce wskaźniki te wynoszą odpowiednio: 6 i 4,1%.

Tabela 2. Wskaźniki dotyczące pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy w wieku 15-64 lata w Polsce i UE w 2004 r.

Nazwa	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Udział w zatrudnieniu ogółem (w %)
EU 25	10,9	4,5	17,2	18,0
EU 15	12,2	4,7	19,7	19,9
Polska	5,1	4,1	6,0	10,8
Max (Holandia)	33,0	17,3	49,1	46,0
Min. (Słowacja)	1,4	0,8	2,0	2,6

Źródło: [EU Labour... 2006; 2005].

Zatrudnienie osób starszych

Rada Europy w Sztokholmie przyjęła dyrektywę, iż wskaźnik zatrudnienia starszych pracowników (55-64 lata) w Unii Europejskiej powinien się kształtować na poziomie 50%. W 2004 r. wskaźnik ten wynosił średnio dla całej Unii (EU 25) 41,4%, zaś dla nowych członków Unii – ok. 36%. Różnica między tym wskaźnikiem dla dawnej piętnastki i nowych członków Unii jest jeszcze większa (ok. 7 punktów proc.). Zróżnicowanie tego wskaźnika w poszczególnych krajach należących do Unii jest bardzo duże. Najniższy wskaźnik osób pracujących w wieku 55-64 lata odnotowano w Polsce (w 2004 r. – 26%) oraz na Słowacji (27%), najwyższy zaś – w Szwecji (69%) i Danii (60%).

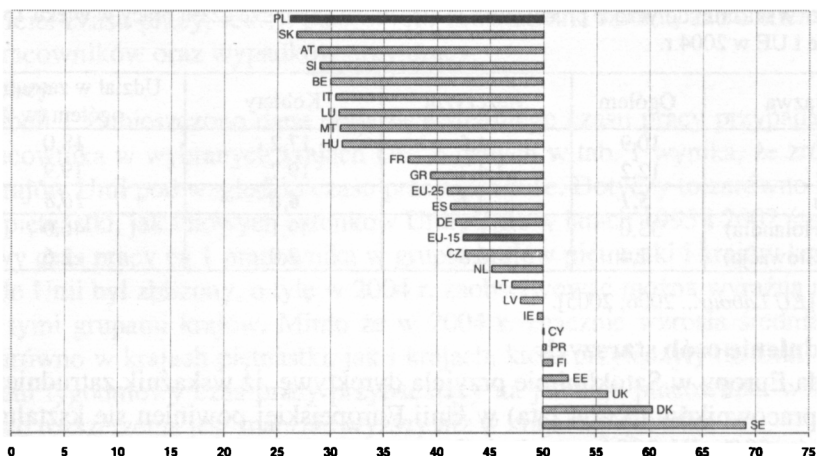
Polska ma również najniższy wśród wszystkich krajów UE wskaźnik zatrudnienia osób starszych ogółem oraz w populacji mężczyzn, natomiast niższy wskaźnik dotyczący zatrudnienia kobiet mają tylko Malta i Słowacja. Spośród nowych członków UE najwyższe wskaźniki zatrudnienia osób w tej grupie wiekowej odnotowano w Estonii, Czechach i na Cyprze. Zróżnicowanie wskaźnika zatrudnienia w grupie pracowników w wieku 55-64 lata między krajami dawnej piętnastki a obecną Unią oraz Polską w latach 2004 i 2005 pokazują dane zamieszczone w tab. 3.

Tabela 3. Wskaźniki zatrudnienia osób w wieku 55-64 lata w Polsce oraz grupach krajów UE w latach 2004 i 2005

Wyszczególnienie Nazwa	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	2004 r.	2005 r.	2004 r.	2005 r.	2004 r.	2005 r.
EU 25	41,4	42,5	50,7	51,8	31,7	33,7
EU 15	42,8	44,1	52,2	53,2	33,2	35,4
EU 10 (bez Cypru)	36,1	39,0	48,6	50,1	27,6	29,6
Polska	26,2	27,2	34,1	35,9	19,4	19,7

Źródło: Eurostat 2005.

Na rysunku 1 przedstawiono lukę między wskaźnikiem zatrudnienia osób starszych w poszczególnych krajach Unii Europejskiej a założonym w Strategii lizbońskiej celem (50%).

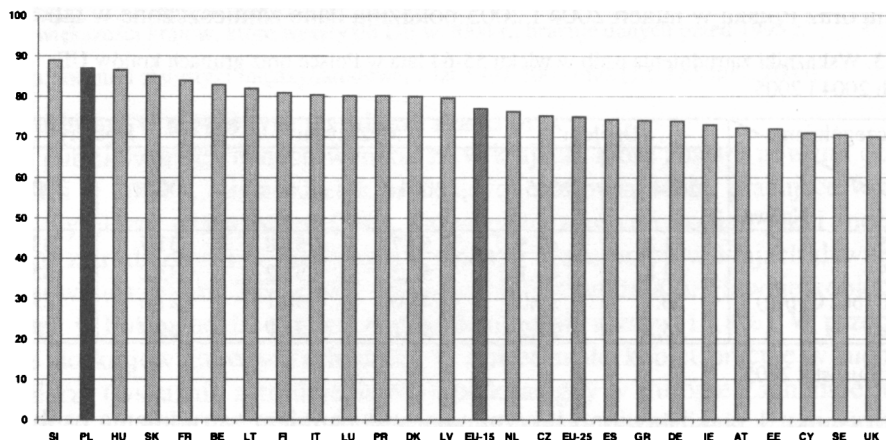

Rys. 1. Wskaźniki zatrudnienia osób w wieku 55-64 lata w krajach należących do UE w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne.

Zarobki (płace) – relacje płacowe

Relacje w zarobkach kobiet i mężczyzn obliczane na podstawie średniego wynagrodzenia za godzinę pracy (brutto) są niekorzystne dla kobiet we wszystkich krajach UE. Z danych za 2003 r. wynika, że wynagrodzenie godzinowe (brutto) za pracę kobiet stanowi średnio w Unii ok. 75% wynagrodzenia mężczyzn. Zróżnicowanie wartości tego wskaźnika waha się w granicach 70-90%. Polska pod tym względem zajmuje korzystne – drugie – miejsce po Słowenii. Następne w kolejności są Węgry, Szwecja, Francja (rys. 2). Najmniej korzystna pod tym względem sytuacja dla kobiet ma miejsce w Anglii, na Słowacji i Cyprze. W krajach tych relacja zarobków kobiet do mężczyzn wynosi ok. 70% (rys. 2).

Rys. 2. Relacja zarobków kobiet i mężczyzn w krajach UE w 2003 r. (mężczyźni = 100%)

Źródło: opracowanie własne.

Bezpieczeństwo pracy – wypadki przy pracy

Pełna ocena stanu bezpieczeństwa pracy w krajach UE nie jest możliwa ze względu na brak danych dotyczących pracujących w warunkach szkodliwych i niebezpiecznych dla zdrowia oraz życia. Również danych dotyczących wypadków przy pracy w Polsce nie należy porównywać z informacjami w tym zakresie odnoszącymi się do innych krajów członkowskich Unii Europejskiej, ponieważ inne są zasady klasyfikowania wypadków (w Polsce do wypadków przy pracy zalicza się również wypadki, którym uległ pracownik w drodze do i z pracy, natomiast w krajach UE wypadki te nie są włączane do wypadków przy pracy)³. Porównania mogą być dokonywane jedynie w odniesieniu do wskaźników częstotliwości wypadków śmiertelnych.

Z przytoczonych danych (tab. 4) wynika, że liczba ofiar śmiertelnych wypadków przy pracy w Polsce w ostatnich latach wynosi w przybliżeniu 5 osób na 100 tys. pracujących w gospodarce. Wskaźnik ten, choć powoli, ale systematycznie spada (w 1990 r. – 6,5; w 2000 r. – 5,2; w 2003 r. – 4,9). Mimo niewielkich wahań tego wskaźnika w Polsce w ostatnich latach, jest on porównywalny z analogicznym wskaźnikiem w takich krajach Unii Europejskiej, jak: Francja (4,5), Austria (4,5), oraz niższy niż w Hiszpanii (7,9) czy we Włoszech (7,0). Najniższy wśród krajów UE wskaźnik wypadków śmiertelnych w latach 2002- 2003 miały: Wielka Brytania (0,8-0,9), Szwecja (1,5) oraz Dania i Finlandia (2,0). Wartości wskaźnika wypadków śmiertelnych wśród krajów przyjętych do UE w 2004 r. są mocno zróżnicowane. Najniższą wartość wskaźnika odnotowano na Węgrzech (4,2) i Słowenii (4,3), najwyższą zaś – na Litwie (8,4). Z dostępnych danych wynika, że w każdym z krajów UE wskaźniki śmiertelności wypadków wykazywały tendencję spadkową, jedynie na Litwie sytuacja jest odwrotna (wzrost wskaźnika wypadków śmiertelnych z 6,7 w 1999 r. do 8,4 w 2001 r.) – zob. tab. 4. Zróżnicowanie wartości wskaźnika wypadków śmiertelnych w wybranych krajach Unii Europejskiej obrazuje rys. 3.

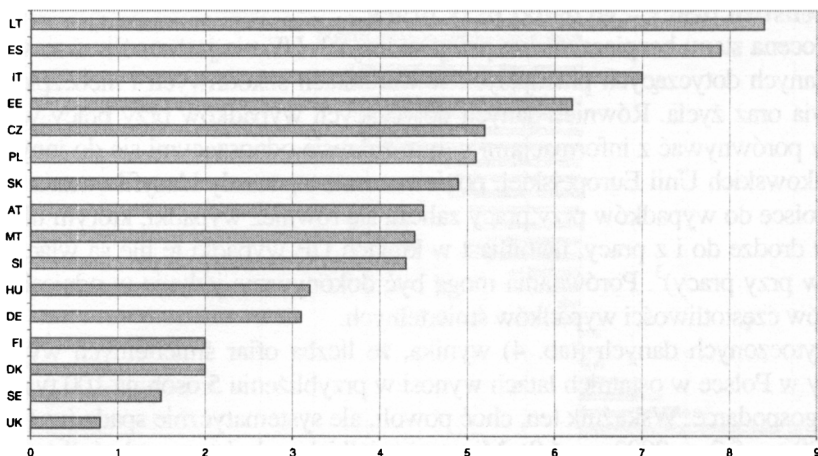
Tabela 4. Ofiary śmiertelne wypadków przy pracy na 100 tys. pracujących w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1990-2002

Kraj	1990	1998	2002	Kraj*	1990	1998	2002
Austria	7,9	5,3	4,5	Polska	6,5	5,5	5,1
Dania	2,6	2,2	2,0	Czechy	-	5,0	4,6
Finlandia	3,5	3,1	2,0	Estonia	-	9,3	6,2
Francja	8,4	4,5	-	Litwa	-	7,1	8,4
Hiszpania	14,2	9,7	7,9	Słowacja	9,0	6,0	4,9
Niemcy	5,1	3,4	3,1	Słowenia	6,4	4,1	4,3
Szwecja	-	1,7	1,5	Węgry	-	10,6	4,2
W. Brytania	1,0	0,8	0,8				
Włochy	10,5	8,0	7,0				

*Dla pozostałych krajów UE brakuje danych w dostępnych źródłach statystyki międzynarodowej.

Źródło: roczniki statystyki międzynarodowej z lat 1997-2003.

³ W oficjalnych publikacjach UE (Eurostatu) podawane są jedynie informacje o częstotliwości wypadków śmiertelnych oraz indeksy dynamiki wypadków ogółem i wypadków śmiertelnych.

Rys. 3. Liczba ofiar wypadków śmiertelnych na 100 tys. pracujących w wybranych krajach Unii Europejskiej w 2002 r.

Źródło: Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2003.

Tabela 5. Indeks dynamiki wypadków przy pracy w Polsce oraz krajach UE (1998 = 100)

a) Wypadki ciężkie

Nazwa	1999	2000	2001	2002	2003
EU 25	100	99	95	88	83
EU 15	100	98	94	86	82
EU 10	95	94	87	92	90
Polska	78	85	78	76	82

b) Wypadki śmiertelne

Nazwa	1999	2000	2001	2002	2003
EU 25	88	87	85	80	77
EU 15	91	88	85	80	80
EU 10	87	88	90	91	89
Polska	83	96	92	89	90

Źródło: [Annual Review...].

Dynamikę wypadków przy pracy (ciężkich i śmiertelnych) podano w tab. 5. Obliczone indeksy dynamiki wskazują na korzystne tendencje w zakresie bezpieczeństwa pracy zarówno w Polsce, jak i badanych grupach krajów. W porównaniu z rokiem 1998 liczba wypadków ciężkich w Polsce zmniejszyła się o 18%, zaś w grupie krajów tzw. dziesiątki – tylko o 10%. Pod względem wypadków śmiertelnych tendencja do zmian w Polsce jest również spadkowa, ale mniej korzystna w porównaniu z krajami piętnastki (tab. 5 b).

4. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że warunki pracy w Polsce nie różnią się zasadniczo od warunków pracy w krajach, które zostały

członkami Unii Europejskiej w 2004 r. Istotne różnice występują natomiast między grupami krajów dawnej piętnastki i krajów ostatniego rozszerzenia, tzw. dziesiątki. Różnice te dotyczą przede wszystkim czasu pracy (liczba godzin pracy, praca w niepełnym wymiarze), bezpieczeństwa pracy, relacji płacowych oraz zatrudnienia starszych pracowników (55-64 lata).

Oceniając stan warunków i bezpieczeństwa pracy w Polsce na tle krajów Unii, należy stwierdzić, że wymaga on poprawy i konsekwentnych działań ze strony zarówno organów państwa tworzących prawo dostosowane do standardów międzynarodowych, jak i pracodawców.

Literatura

Annual Review of Working Conditions in the EU: 2005-2006, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (www.eurofound.eu.int).

EU Labour Force Survey: Population and Social Conditions, „Statistics in Focus” 2005 nr 9.

EU Labour Force Survey: Population and Social Conditions, „Statistics in Focus” 2006 nr 6.

Gasińska M. (1997), *Warunki pracy w Polsce w okresie przemian*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” nr 6.

Głabicka K. (2005), *Rynek pracy w jednoczącej się Europie*, Wyd. WSP TWP, Warszawa.

Kryńska E. (red.) (2004), *Polski rynek pracy. Niedopasowania strukturalne*, IPiSS, Warszawa.

Rzepecki J. (1999), *Ekonomiczne stimulatory poprawy warunków pracy w Polsce*, „Polityka Społeczna. Miesięcznik Poświęcony Pracy i Sprawom Socjalnym” nr 8.

Świątkowski A. (2004), *Podstawy prawne wykonywanej pracy w dotychczasowej działalności MOP*, „Polityka Społeczna. Miesięcznik Poświęcony Pracy i Sprawom Socjalnym” nr 4.

Warunki pracy w 2000 r., Informacje i Opracowania Statystyczne, GUS, Warszawa 2001.

Wyka T. (2001), *Bezpieczeństwo i ochrona zdrowia pracowników w działalności normotwórczej MOP*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” nr 12.

ASSESSMENT OF WORK CONDITIONS DIFFERENTIATION IN POLAND IN COMPARISON WITH EUROPEAN UNION COUNTRIES

Summary

The paper presents results concerning work conditions in Poland and EU countries. The work conditions researches include such issues as: work time, work or-

ganization and safety, work salary, work disability and social benefits concerning accidents at work and occupational diseases. Based on the researches the Author discussed of work conditions differentiation and compared work safety status in Poland and EU countries regarding adjustment accommodation to European Union standards.